

In memoriam

Хеда Јасон (1932–2023)

Зоја Карановић

Хеда Јасон, један од најзначајнијих истраживача класичних облика фолклора и историје усмене културе друге половине 20. века, напустила нас је 26. децембра 2023. године. Рођена је у Југославији, у Београду, 31. јануара 1932. године. Детињство и рану младост провела је с родитељима у родној земљи. Породицу су за време рата од немачких окупатора у једном селу у Босни чували домаћи становници. Хединог оца су, међутим, док је крајем рата ишао у град да послуша новости на радију, убили лопови, намеравајући да га опљачкају. С мајком и очухом Хеда се као млада девојка преселила у Израел убрзо након оснивања јеврејске државе (1949). У Израелу, односно у Јерусалиму, где је углавном живела, упркос томе што је много путовала, остала је до краја живота, с тим што је често посећивала и родну земљу, тада Југославију. Радо је долазила у Београд, Нови Сад, Загреб...

Хеда Јасон је основне студије култура блиског и средњег истока (јудаизам, ислам) започела на Хебрејском универзитету у Јерусалиму, на коме их је и завршила (1964). Затим се на Универзитету у

Гетнигену, где је боравила 1963. и 1964, бавила изучавањем фолклора, етнологије и једноставних књижевних облика. Њено интелектуално путовање настављено је Америци, у којој је изучавала антропологију у Калифорнији, на Беркли универзитету, док је у Индијани, у Блумингтону, била посвећена фолклорним студијама и лингвистици. Тамо је упознала и Дов Ноја, под чијим је руковођством и докторирала (1968). Семинар из компјутерске лингвистике на постдокторским студијама похађала је такође у Америци, у оквиру RAND корпорације у Санта Моники.

Рано занимање за традицијску културу Хеда Јасон показала је у периоду 1955–1963. године, трагајући за фолклорним коренима Јевреја на основу истраживања имиграната пореклом из арапских и муслиманских земаља, бележећи и категоризујући резултате до којих је долазила својим преданим радом. Ентузијазмом којим је приступала прикупљању грађе, као и организационим способностима које је поседовала, Хеда Јасон је у периоду 1958–1963. значајно унапредила Израелски фолклорни архив и Етнологски музеј у Хаифи (Israel Folklore Archives; Ethnological Museum). Такође, захваљујући Хеди Јасон, тамо је данас похрањено око 21.000 народних прича из области из којих, како се сматра, садашње становништво Израела углавном потиче. Њена збирка доцније је постала основа за компилацију *Народне приче о Израелу* из 1963. године, коју је сачинио оснивач израелске фолклористике Дов Ној. Такође, Хеда Јасон је организовала и водила активности Israel Ethnographic Society (1972–1991), Folktale Archives at the Institute (1979–1986) за истраживање Јевреја у Ираку (в. њену књигу: *Folktalks of the Jews of Iraq: Types and Genres. Studies in the History and Culture of Iraqi Jewry*). Као добитник неколико стипендија, вршила је и теренска испитивања у Јемену и Курдистану.

Од 1968. до 1978. Хеда Јасон преносила је своја знања студентима на Катедри за поетику и компаративну књижевност на Универзитету Тел Авив. Након тога, захваљујући породичном наслеђу могла је себи приуштити живот слободног истраживача, што је остала до краја живота. Познато ми је такође да је захваљујући томе финансијски помагала и пријатеље. Памтим како је у време распада Југославије и санкција које су нас задесиле и мени једом приликом послала симболичну суму новца.

Поља Хединих интересовања била су разнолика. Кретала су се од теренског рада и сакупљања народних приповедака и предања, преко њихове каталогизације, дескрипције и класификације до општих теоријских поставки у вези са поетиком усмене прозе. Развила је сопствени метод анализе текстова на идејама руских формалиста, комбинујући њихове поставке с истраживањима Макса Литија. Тиме је створила јединствен научни оквир за бављење фолклорним наслеђем у целини, уводећи у науку термин „етнопоетика“ (в. њене књиге: *Studies*

in Jewish Ethnopoetry; Ethnopoetics: A Multilingual Terminology; Ethnopoetry: Form, Content, Function). Хеда Јасон се такође предано бавила епиком. Њена интересовања била су, пре свега, у вези са јужнословенским културним наслеђем (в. *Type-Index for the South Slavic Oral Folk Epic*). Међу бројним публикацијама Хеде Јасон посебно се издваја преглед народних песама и њихова категоризација. На грађи са српског и јужнословенског културног простора бавила се дефинисањем овог жанра и његовом сижејном структуром, идентификујући моделе епских сижеа (бојеве и битке, брачне сукобе) и сегменте епског приповедања. Недовршено дело из ове области њених интересовања похрањено је у архиву Центра за типологију и семиотику фолклора РГГУ-а (Руски државни универзитет за хуманистику, сајт *ruthenia*). Иако је јужнословенска епика, коју је Хеда Јасон одлично познавала, била је у центру њених размишљања (поносна сам што сам у једном сегменту ових истраживања била консултант), анализе Хеде Јасон су захваљујући познавању различитих језика обухватале и епiku других народа. На основу комплексних испитивања која је вршила на овом сегменту традиције сматрала је да културни простор који обухвата хришћанску Европу, муслиманску северну Африку, западну, централну и јужну Азију има заједнички систем етнопоетских жанрова, односно да су њихови фабуларни елементи организовани на основу религијских елемената монотеистичких религија на овим просторима.

Захваљујући огромној ерудицији коју је поседовала, Хеда Јасон била је веома поштована у научним круговима. Од 1962. добијала је финансијску потпору (грантове) за различита истраживања, између осталих од National Science foundation (USA), Академије наука Израела, те NIAS (Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar).

Хеду Јасон су због њеног огромног знања, које је радо преносила другима, позивали на научне скупове по свету. Била је и гост предавач у различитим фолклорним институцијама, на универзитетима у Амстердаму, Берну, Бубанешвару, Бону, Будимпешти, на Берклију, у Братислави, Брну. Боравила је на Кембриџу, у Фрајбургу, Гетингену, Хелсинкију, Лос Анђелесу, Лунду, Москви, Мајсору, Преторији, Санктпетербургу, Стокхолму, Техерану, Турку, Бечу. Гостовала је на Јејлу, држала предавања у Загребу, Цириху...

Упркос посвећености раду и великим научним резултатима који ће тек користити будућим генерацијама (више од десет књига и стотинак научних радова), Хеда Јасон је живела повучено у свом стану у Јерусалиму, из којег се нечујно преселила у вечност.

P. S.

Хеду Јасон упознала сам 1987. на научном скупу који је поводом годишњице рођења Вука Стефановића Караџића организовао професор

Светозар Петровић. Од тада смо, све док се није озбиљно разболела, биле у пријатељском контакту. Отварала ми је путеве према егзотичним и скривеним делима књижевности, поклањала књиге, понешто смо заједно и написале. Делиле смо исту страст према путовањима, понекад путовале заједно... За њом је остала празнина, али и радост што сам је познавала.

Зоја Карановић / Zoja Karanović
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет /
University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
E-mail: zjanko@stcable.net
<https://orcid.org/0009-0007-5014-7472>

Примљено/Received: 15. 1. 2024.
Прихваћено/Accepted: 17. 1. 2024.